

O PATRIMONIO MARÍTIMO: UN RECURSO A DESENVOLVER

Compre, antes de escomezar, unha definición do que entendemos por patrimonio marítimo: eis, a totalidade das manifestacións vencelladas á actividade marítima dos homes e das mulleres da beiramar ao longo do tempo, inseridas no propio medio mariño. Estámonos a referir, pois, tanto ás construcións como aos obxectos, sen esquecer as creacións inmateriais e a paisaxe do litoral: peiraos, sinais marítimas ou arquitectura popular; embarcacións de todo tipo, artes de pesca ou imaxinería mariñeira; cancionero e tradición oral, léxico ou hidrotoponimia. En resumidas contas, estamos a falar das múltiples representacións da memoria colectiva das xentes de mar. E, precisamente, a identificación do patrimonio coa memoria colectiva lévanos a considerar unha extraordinaria diversidade do mesmo.

A actividade recuperadora dos diversos elementos que conforman o patrimonio marítimo, comeza a ser apreciada socialmente na Galiza con moito retraso verbo doutros países europeos e americanos. A partir dos anos 80 do século pasado, téñense restaurado por iniciativa privada algún faro e diversas fábricas de salgazón para uso particular ou turístico: na Costa da Morte, no porto de Aldán, no entorno de Bueu, ou en Coroso (Ribeira) hai contados exemplos. Fixéronse, tamén, louvables restauracións de muíños de maré destinadas a infraestructuras culturais, con

financiamento público: na Acea da Má, en Culleredo, ou no lugar de Anido, en Muros, sen ir máis lonxe. Agora mesmo, e de xeito serodio habida conta do deterioro irreversible da maioría das poboacións ribeirás, comeza a se desenvolver a protección urbanística da arquitectura popular nalgunhas vilas mariñeiras aínda non estragadas sen remedio pola especulación e o desarrollismo: velaí o Plano Especial do Casco Vello incluído no PXOM de Muros. Por último, a renovación das diversas propostas museísticas (Museo do Mar de Galicia, Museo Massó, Museo do Mar de San Cibrao....) e os recentes traballos publicados encol da etnografía e antropoloxía mariñeira, o cancionero e a tradición oral, completarían o modesto ronsel revitalizador do noso patrimonio vencellado ao mar.

Capítulo aparte está a ser a intensa laboura de rehabilitación e recuperación das embarcacións tradicionais, levada a cabo polo asociacionismo cidadán integrado maiormente na Federación Galega Pola Cultura Marítima e Fluvial (que conta cunha pequena pero eficaz axuda da Consellería de Pesca e da Deputación de Pontevedra), co resultado de máis de cen barcos tradicionais en activo nas nosas rías e unha teimuda traxectoria de concienciación social encol da importancia que ten a posta en valor do noso patrimonio marítimo, como soporte de novas actividades que poidan representar unha fonte de riqueza adicional na nosa beiramar, nun intre de crise das pesquerías.

Con todo, nesta altura demasiadas instalacións portuarias nas que se podía recoñecer a man dos canteiros do país, desaparecen nun chiscar de ollos baixo o cemento deitado pola COTOP. Día tras día, demasiadas telleiras, fábricas de salga ou antigas conserveiras, agardan á recalificación dos terreos que posibiliten a especulación inmobiliaria. E, neste tempo inmediato, en toda a beiramar múltiples paraxes están ameazadas pola enxurrada de recheos, portos deportivos, parques eólicos, desmedidas infraestructuras viarias e portuarias ou paseos marítimos “mediterráneos”, pouco ou nada respectuosos co uso público, co entorno paisaxístico e co medio mariño. Ao cabo, moitas actividades tradicionais na beiramar, dende os derradeiros secadoiros de peixe ate a propia pesca artesanal, agonizan ou albiscan no horizonte novas reconversións e, canda elas, a desfeita de barcos e artes de pesca e o abandono dos mariñeiros.

Hoxendía, para que a revalorización do patrimonio marítimo coñeza un salto cualitativo adiante, que supere as iniciativas illadas e poida exercer como alicerce do turismo cultural ou doutras actividades de utilidade social na beiramar, non queda máis remedio que actuar de xeito decidido no planeamento territorial, rehabilitando espazos naturais e bens patrimoniais significativos nas diversas culturas ou identidades marítimas locais. Ao tempo, compriría vencilar os diversos axentes sociais (asociacións, confrarías, museos, concellos, Universidade, Xunta, empresas...) que teñan capacidade para impulsar ou compartir proxectos de salvagarda e

dinamización no eido local, aproveitando desta maneira as posibles sinerxias. E aínda máis, a xestión das iniciativas locais que conleven a recuperación e unha nova funcionalidade de certas categorías patrimoniais (edificios, elementos da cultura material e inmaterial), precisa dunha axeitada publicidade que posibilite a socialización (e rendibilización) da proposta.

Non obstante, o devandito salto cualitativo precisa doutro ingrediente: dun pulo colectivo que incentive os esforzos locais. Quizais hoxe sería oportuno lembrar unha feliz iniciativa da revista bretona “*Le Chasse Marée*”, levada a cabo no litoral francés con notable éxito andando o ano 1996: **un concurso de proxectos para rehabilitar bens do patrimonio inmobiliario vencellado ao mundo do mar, cuxo premio fose a realización da(s) ideas(s) gañadora(s)**. Se cadra é o intre acaído para propoñelo eiquí e agora, posto que comeza a existir un tecido social interesado nesta fasquía recuperadora, que ben podería asumir tanto o protagonismo como o financiamento e (ou) asesoría.

O proxecto “Mar de Lira”: un paso na dirección axeitada

Boa mostra do antedito é unha iniciativa artellada no ano 2003 pola Confraría de Pescadores de Lira (Carnota), co apoio da Consellería de Pesca, a Fundación Lonxanet, a Asociación Cultural “A Canle” (integrada na devandita Federación Galega Pola Cultura Marítima e Fluvial) e

algunhas empresas da zona. O proxecto denominado “Mar de Lira”, está incluído nunha proposta máis ampla de pesca sostible e comercialización do peixe vía internet, e ten como obxectivo desvelar o mundo da pesca e do mar ao conxunto da sociedade, contando coa colaboración dos propios mariñeiros, xubilados ou en activo. Mediante un “Taller de Pesca” diversificado en varios programas dirixidos, ben a escolares, ben á cidadanía en xeral, pretenden dar a coñecer o peculiar universo dos pescadores locais a través dun percorrido pola súa historia, as súas tradicións e a evolución das artes de pesca, os métodos de conservación, as embarcacións e a maneira de comercializar e consumir o produto. Para iso, teñen rehabilitado unha caseta-encascadoiro en funcións de modesto Centro de Interpretación, e contan cunha lancha xeiteira tradicional recuperada pola Asociación “A Canle”, para aprendizaxe da navegación a vela e demostracións das pescas coa cáseque desaparecida arte do “xeito”. Con estes elementos e a participación de dúas embarcacións de pesca actuais, pretenden, asemade, levar adiante unha proposta de “Turismo Mariñeiro”, consistente en compartir un día de faena cos mariñeiros de Lira, observando os traballos e coñecendo de perto a fala da xente de mar daquela porto.

Deixando fora certas carencias tanto na promoción da iniciativa como no aspecto cultural, en absoluto difíciles de subsanar; constatando, así mesmo, a necesidade de recuperación na zona dalgún outro ben patrimonial

ameazado por un deficiente planeamento urbanístico (as salgadeiras, ninguneadas por un edificio de apartamentos en liña de praia, por exemplo), de ningunha maneira achacable aos patrocinadores, estamos diante dun dos proxectos máis novidosos de aproveitamento do patrimonio marítimo no noso país. Velaí un exemplo de activación dos recursos patrimoniais, que arela dignificar a profesión de pescador e dar novos horizontes a unha comunidade pesqueira ate agora adicada de xeito exclusivo á explotación dos recursos mariños. En definitiva, en Lira, non só teñen acadado a conxunción de diversos axentes sociais na creación de riqueza a partir da promoción dos sinais de identidade daquel porto, mais tamén a implicación do sector productivo na dinamización da cultura e do patrimonio marítimo, algo fundamental para o seu desenvolvemento endógeno e para o seu futuro. Porque a vitalidade e autenticidade do patrimonio marítimo, está vencellado á pervivencia e ao acontecer cotiá da xente que vive directamente do mar.

Dionísio Pereira